

LISTY
GENEALOGICKÉ A HERALDICKE
SPOLEČNOSTI V PRAZE

ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA

GENEALOGICKÁ A HERALDICKÁ SPOLEČNOST V PRAZE

svolává své členy na

pátou výroční valnou hromadu, jež se koná
ve středu dne 20. března 1974 v 17 hodin
v klubovně č. 5 Domu kultury kovoprůmyslu na Smíchově,
Praha 5, náměstí 14. října 16

P o ř a d :

- 1/ Uvítání přítomných a ustanovení volební komise.
- 2/ Schválení zápisu předcházející valné hromady, výroční zprávy správního výboru, výroční zprávy pokladníka a revizorů účtů a udělení absolutoria odstupujícímu výboru
- 3/ Kulturní vložka: Záběry ze zájezdů GHSP.
- 4/ Volby předsedy, dvou místopředsedů, nejméně osmi členů správního výboru a tříčlenné revizní komise.
- 5/ Schválení zápisného a členského příspěvku pro rok 1974
- 6/ Plán činnosti pro správní rok 1974 a pracovní náměty členů.

Přetisknuto z 9. svazku vlastivědného sborníku JIŽNÍ MORAVA 1973 se souhlasem vedení Okresního archivu Břeclav se sídlem v Mikulově a autora.

Josef Polišenský

Genealogie, rodopis v její dnešní podobě

Poslední českou definici genealogie obsahuje nepochybně A. Ž. Malý encyklopedický slovník z roku 1972, který na s. 344 říká, že je to: „jedna z pomocných věd historických; studuje rodové a rodinné souvislosti jednotlivců a vztahy hospodářské, kulturní a právní z nich vyplývající“. Recké jméno naznačuje, že jde o nauku, která je aspoň stejně stará jako historie; vztahy mezi lidskými jedinci, vyplývající z jejich skutečného nebo také údajného společného rodového původu hrají významnou úlohu stejně v Homérově Iliádě jako v biblickém Starém zákoně. Jak se zdá, je vznik genealogie spojen se vznikem třídní společnosti — zabezpečovala totiž odlišení mezi kmeny a rody či rodinami, umožňovala trvalost pozemkového majetku, nárok na zastávání určitých úřadů atd. Ale do dneška existují třeba v jižní Americe indiánské kmeny, kterým se říká tektonymní, u nichž rodiče po narození syna či dcery opouštějí svá dosavadní jména a až do ženitby nebo provdání svého potomstva používají jejich jmen, aby pak přijali jména dalších neženatých a neprovdaných potomků. Tímto způsobem může jednotlivce během svého života vystřídat několik jmen, ostatně na tom nezáleží, protože po jeho smrti je jeho politko opuštěno a jeho skrovný movitý majetek je spálen. Taková „genealogická amnézie“, ztráta paměti znemožňuje zjistit příbuzenské souvislosti více než dvou generací.

Ve všech třídních společnostech se naopak děti jmenují po rodičích a ne naopak a genealogie je opravdovou „pomocnou vědou“ dějin politických a heraldiky, protože umožňuje vysvětlit původ rodin významného postavení — a s pomocí heraldiky může upřesnit vztahy mezi jednotlivými rodinami a rody feudálů. Ale koncem 18. století přestala být genealogie záležitostí šlechty; v nejširším slova smyslu zasadila jednotlivce i větší skupiny různě příbuzné nebo si blízké do času a prostoru, a umožňuje studovat problémy, které řeší historická statistika, demografie, dějiny lékařství apod. Tím ovšem není řečeno, že genealogie, rodopis, nejsou zaměňovány s dějinami rodin (Familiengeschichte) bez vážnějších aspirací než zachovat povědomí rodinné souměřitosti. Na tom by nebylo nic špatného, jde jenom o to, aby rodopisné bádání, pěstované převážně laiky, si bylo vědomo širších, obecnějších důsledků sestavování vývodů (tj. souhrnů všech předků určitého jednotlivce, čili probanta) nebo rozrodů (souhrnů potomstva určitého jednotlivce) popř. rodokmenů (souhrnů potomstva určitého jednotlivce pouze „po meči“). Nedávno v časopise *Československý svět* otiskované návody, jak si sestavit rozrod páru jedinců, kteří se vystěhovali do zahraničí, měly nečekaně živý ohlas a při nejmenším ukázaly, že velká část např. Američanů českého a slovenského původu se živě zajímá o evropské kořeny svého rodu ve „staré vlasti“, což znamená pro nás kapitál, jenž nemusí být zanedbatelný. Rozhodně je to racionálnější než bohaté dotované snažení amerických Mormonů, kteří v Salt Lake City shromáždili s pomocí nejmodernější techniky vypisy z matrik poloviny Evropy — aby zpětně do lůna své vřpy přijali generace lidí — kteří zemřeli dříve, než se narodil Brigham Young.

Předsudky vůči genealogii

Takové neracionální přístupy způsobily, že vznikla a do dneška existuje ne dorozumění, oč genealogii vlastně jde. Heraldika a genealogie byly svým „užitkovými“ aspekty natolik spojeny s feudálním „starým řádem“, že od doby buržoazních revolucí byly odmítány a zesměšňovány. Představa, že „kdo slouží dobře vlasti, obejde se bez předků“ (Voltaire) se objevuje už v Nizozemí z konce 16. století, v Anglii 17. století. Tam ovšem „střední vrstvy“ (middle classes) čili buržoazie nereagovala ještě tak ostře, jako mluvčí francouzské buržoazie ve století 18. Důvod byl prostý; na rozdíl od kontinentu platila v Anglii zásada primogenitury — pouze jeden mužský potomek dědil šlechtický titul, ostatní členové chtěli nechtěli splývali s masou „neurozených“.

Podíváme-li se ovšem kriticky na složení třeba francouzské nebo německé šlechty, zjistíme, že třída pozemkových statkářů jako každá jiná společenská třída nebo skupina za určitých historických okolností vznikla, fungovala, proměňovala se a event. zanikla. Platí to ostatně i pro poměry u nás: Tzv. česká šlechta, omezíme-li se na Čechy, obsahovala roku 1615 1174 rodin, roku 1656 500 rodin, roku 1757 276 rodin a roku 1843 187 rodin. Ale už před Bílou horou byla v Čechách jedna pětina až čtvrtina rodin „nových“, tj. takových, které o dvě generace předtím v Čechách mezi šlechtu počítány nebyly. Během 17. století se struktura české šlechty měnila ještě více. Ani ne tolik početně, jako kvalitativně. Čtyřicet procent „nové šlechty“, kterou během třicetileté války Habsburkové vytvořili z vojáků, vojenských podnikatelů a byrokratů, nemělo v zemi pozemkový majetek — to byla ta „rakouská“ nadnárodní šlechta, která držela monarchii pohromadě až do roku 1918. Před revolučním rokem 1848 bylo mezi 187 rodinami feudálních velkostatkářů jenom 42 rodin, jejichž jména najdeme v předbělohorské šlechtě, 31 pocházelo z rodin, které přišly během třicetileté války, 39 přišlo do Čech v období 1656—1757, ale největší skupinu, 75 rodin, tvořily rodiny, které do Čech přišly až v druhé polovině 18. a v první polovině 19. století.

To znamená, že česká byla tato šlechta potud, že měla v Čechách svoje statky. A jinak to nevypadalo na Moravě a ve Slezsku. Už před 380 lety si všiml Bartoloměj Paprocký z Glogol ve svém *Zrcadle slavného markrabství moravského*, vydaném u dědiců Milichthalerových v Olomouci, že jenom zřídka vymřou „staré“ rody biologicky. Mohlo to sice platit o Rožmbercích, ale nemohlo to platit o pánech z Hradce, kteří po „přeslici“ trvali dál v rodu Slavatů. Podobně zdědili Lichtenštejnové krev i statky pánů z Boskovic, Lobkovicové se stali dědici Pernštejnů apod.

Genealogie a kvantifikace

Ale nejpádnějším důvodem, proč by staré předsudky měly padnout, není ani tak skutečnost, že feudální šlechtu pohltila buržoazie a i ta za našich časů ztratila svoje hegemonní postavení, ba ani ne rčením, že všichni pocházíme ze stejných prarodičů, Adama a Evy, nýbrž docela obyčejná početní úvaha.

Každý z nás má dva rodiče, čtyři prarodiče, osm praprarodičů — matematicky to znamená v první generaci 2¹ jedinců, v druhé 2² jedinců atd. V sedmé generaci to znamená 64 předků, kteří žili před dvěma stoletími, 1024 předky v 11. generaci, 2048 ve 12. generaci. Podle toho by každý z nás měl v 21. generaci, čili kolem roku 1300 1,048,576 předků a v době říše Velkomoravské, v 36. generaci, neméně než 34 miliardy předků. Což je ovšem nemožné.

Teoreticky ovšem vývod předků každého z nás by se měl rovnat trojúhelníku, jeho vrchol představujeme my, a který se rozšiřuje do nekonečna. V praxi to vypadá tak, že se tento trojúhelník brzy zužuje. Na jedné straně to způsobuje skutečnost, že naši předkové se ve své většině ženili a vdávali mezi sebou. Jeden sňatek mezi bratrancem a sestřenicí znamená už, že místo osmi praprarodičů jich napočítáme jenom šest, dva páry jsou totožné. Přeborníky byli např. Habsburkové, u kterých jistá forma incestu byla v určitých obdobích skoro rodovým znakem. Konopištský František Ferdinand d'Este měl z dvanácti generací všech dohromady spočítaných předků místo 8190 jenom 1508. Na druhé straně — a to je ještě závažnější — ženili a vdávali se naši předkové v určitém zeměpisném a sociálním prostředí. Sňatkové okruhy, které se držely někdy po staletí, měly za následek, že ve vývodu předků se objevuje tím více totožných jednotlivců, čím dále se dostaneme do minulosti, vždy ovšem v jiném postavení. To může, jak jsme ujišťováni, mít někdy důsledky v intenzitě dědičnosti tělesných i duševních vlastností.

A mluvíme-li o dědičnosti, pak nesmíme zapomenout, že dosavadní genealogie hrubě přeceňuje úlohu předků „po meči“, čili agnátů, a podceňuje úlohu předků „po přeslici“, kognátů, ačkoliv sálský zákon by tady platit neměl, a úloha obou stran by měla být stejná. A to ovšem platí také o „morganatických“, „nelegálních“ spojeních, ze kterých, jak víme, vyšlo často potomstvo znamenitých vlastností. To jenom některé rodiny skrývaly skutečnost, že některý z předků „nevhodným“ výběrem partnerky „oživil“ krev. Když jsem podobný případ zjistil jednomu ze svých universitních učitelů, který byl důstojnost sama a dost si zakládal na domnělém předku-humanistovi, přenesl se přes tuto skutečnost opravdu velkolepě. Zato jiho-moravští Khuenové přijali ve 30. letech příjmení správných Lützwů, aby se zbavili připomínky na to, že Althanzel a Hardeggové odevzdali svoje statky Khuenům prostřednictvím zcela neurozených Hardeggerů. Jedním z příkladů, jak zatemnit původ, v němž se v rodině objevila nějaká „černá ovce“ je historie manželky Vratislava z Pernštejna, Marie, řečené Manrique de Lara, pocházející ve skutečnosti z rodu Hutardo de Mendoza. Matka Doňi Marie, pocházející z rodiny Bresegno (Briceno) porušila totiž zásadu „čistoty krve“ (limpieza de sangre) způsobem zcela neslýchaným. Stala se totiž protestantkou. Její památka zmizela, jakoby byla prokleta. Zmizela z rodového archívu, neobjevuje se v rodovém erbu, a zmizelo dokonce i jméno jejího manžela, protože jeho dcera si raději vybrala jméno po babičce.

Genealogie, rodopis, by se tedy neměl stát ani sebeúčelnými rodinnými dějiny, natož pomocnou vědou biografiky, tj. sepisování biografie, jednotlivce, jakkoli významného. To se bohužel dost často do dneška děje i v biografiích lidí tak zajímavých a důležitých, jako byla Marie Stuartovna, Albrecht z Valdštejna aj.

Genealogie popisná a genealogie použitá

Podle způsobu a postupu práce rozeznáváme dnes genealogii *popisnou* (vypravující), která sleduje jednotlivce v rámci rodiny rodu, třídy a společnosti a přináší faktografické poznatky základní povahy a genealogii *použitou*, která se z velkého počtu jedinečných dat snaží abstrahováním dospět k stanovení základních tendencí vývoje. Jinými slovy: jde nám dnes stále více o studium rodinných vztahů v širších souvislostech (zeměpisně, sociálně, kulturně určených). Snahy o zvědecké genealogie, zahájené německým Ottakarem Lorenzem (Lehrbuch der gesammten wissenschaftlichen Genealogie, Berlin 1898), jsou, nezastřímejme si to, přes několik příspěvků praktické povahy a přes úsilí některých našich pěstovatelů histo-

rické vlastivědy (Fr. Roubík, Lad. Hosáka) na samém začátku. Pro laika je zatím stále nejužitečnější výklad Roubíkův (*Příručka vlastivědné práce*. Praha 1947', s. 23—27).

Podle toho, zda nám jde o zjištění všech předků jednoho jednotlivce nebo o zjištění všech potomků jednoho páru předků, mluvíme někdy také o genealogii *ascendenční* (zjištění ascendance vývodu, Ahnentafel) a *descendenční* (zjištění descendance, rozrodu, Nachfahrenstafel). Při této druhé jde obyčejně o sestavení rodokmenu, omezujícího se na sledování příjmení (Stammtafel). Ale je možno také sestavovat tabulky příbuzenstva, pokrevnosti apod.

Vývody můžeme sestavovat vertikálně nebo horizontálně. Vertikální metoda je tradiční. Při ní tvoří horní řádku osm otcovských a mateřských prarodičů, pod nimi jsou čtyři prarodiče, pak rodiče a nakonec jednatel-probant. U šlechtických vývodů jsou nahoře obyčejně erby. Při metodě horizontální je na první řádce jednatel (syn, probant), na druhé jeho rodiče, na třetí prarodiče, na čtvrté praprarodiče atd. Při obou metodách by však mělo být použito číslování, které ve svém atlase zavedl St. Kekule v. Stradonitz (*Ahnentafelatlas*, 1898—1904). Číslem 1 označujeme probanta, 2 jeho otce, 3 matku, 4 a 5 prarodiče z otcovy strany, 6 a 7 z matčiny strany atd. Sudá čísla mají vždy muži, lichá ženy, osoba je vždy synem (dcerou) osoby, která je označena číslem, které znamená dvojnásobek čísla osoby první (tj. 1—2, 2—4, 10—20, 3 je dcera 6 a 7, 7 je dcera 14 a 15 atd.). Chceme-li o předcích shromáždit více údajů než narození, sňatek a úmrtí, můžeme pro každého jednotlivce založit složku, označenou příslušným číslem.

Rozrody, popř. rodokmeny takto číslovat nemůžeme. Tady je nejlepší označit římskou číslicí každou generaci, a v ní jednotlivé členy označovat od leva do prava arabskými číslicemi. Takové číslování usnadňuje podobné cenné analýzy, jako je studie Jaroslava Honce, *Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1502—1794* (*Historická demografie* 3, Praha 1969). Důsledně prováděné analýzy tohoto druhu, které by se ovšem nesměly omezit na mužské potomstvo (agnáty) a na potomstvo „legální“, ukázalo by velice brzy jak prázdna byla „pýcha urozenosti“, jak rozhodovaly nakonec důvody hospodářské, zda „mladší“ či „starší“ linie rodu šla společensky nahoru nebo dolů. Dosavadní studie ukazují, že sociální mobilita se měnila od jednoho období k druhému: Habsburkové si zjevně vytvářeli od 1526 spolehlivou podporu v „nové šlechtě“ velice rozmanitého původu — u některých z nich byla vlna nobilitací podmíněna hospodářskými důvody — ostatně podobně vznikla „nová šlechta“ v tudorovské Anglii, „šlechta talárů“ ve Francii.

Ale stejně zajímavé, jako osudy rodů a rodin šlechtických, jsou osudy rodů a rodin měšťanských, rolnických a dělnických. Rozdíl je jenom v tom, že pro jednotlivé skupiny máme k dispozici různé druhy pramenů. Pro všechny máme ovšem k dispozici matriky, ale ty většinou v souvislých řadách začínají až v druhé polovině 17. století. Zemřelý moravský historik dr. Kühndel mi kdysi ukazoval dva dopisy, které prostějovskému průmyslníkovi poslal jeden dost proslulý profesionální rodopisec. Když nedostal odpověď na první dopis, v němž za určitou částku slíboval sestavit vývod, jdoucí od 1650, nabídl za stejné peníze sestavit vývod, jdoucí o sto let dále — což bylo zjevně nemožné.

Bartoňové z Dohentína si koupili zámek v Novém Městě nad Metují a vlastní „novotný“ původ zažíttili koupí rodinného archivu Leslů a Ditrichštejnů od mikulovských Ditrichštejnů. A firma Baťa po léta odrážela útoky svých konkurentů tím, že na celých stránkách denního tisku otiskovala „rodokmen“ ševcovské rodiny Baťů, jdoucí zpět až do konce 16. století. Protože zlínské matriky začínají až kolem roku 1670, pomohl si rodopisec tím, že v gruntovních knihách přečetl dvojnásobek jako dvojnásobek a vymyslel si, že šlo o rodinu italského původu (Baťa místo Baša).

Zemědělské a živnostenské rady udělovaly svého času vyznamenání za věrnost půdě či řemeslu. S tou věrností půdě to bylo často dost pochybné; v období předbřehorském se o ní moc nedá mluvit, protože tehdy byl pohyb majetkového vlastnictví veliký. Po Bílé hoře „věrnost půdě“ znamenala obyčejně, že vrchnost si zabezpečovala administrativními opatřeními dostatečný počet potahů a trvala na tom, aby se grunty nedrobily a rodiny z nich nezbíhaly. Ale věrnost určitému zaměstnání nebo povolání je faktor někdy dost významný, a generace řemeslníků, výtvarných umělců, hudebníků, pěstovatelů chmele, vinařů, hrnčírů, učitelů, znamenají důležitého činitele v dějinách výroby. Neměli bychom proto zájem o něj zesměšňovat — nedělají to v Sovětském svazu, kde neváhali natočit filmy o generacích dělníků z loděnic, železnic apod.

Morava představuje ve svých historických hranicích pravděpodobně optimální jednotku moderního genealogického studia, kterou je ještě možno zvládnout. Bartoloměj Paprocký z Glogol podal roku 1593 živý obraz stavovské společnosti tehdejší Moravy, v němž ovšem složka měšťanská vyšla dost chudě. Josef Pilnáček, jehož *Staromoravští rodové* byli nedávno vydáni znova, ačkoliv každý vážnější badatel je si vědom jejich omylů, šel vlastně v jeho stopách. Ojedinelé studie Ladislava Hosáka, věnované rodům svobodnickým, měšťanským, poddanským a vůbec neurozeným ukazují, že z této slepé uličky hledal cestu ven. Jeho návrh *Genealogického slovníku moravského* měl takovou cestu ukázat prakticky.

Jeho první svazek má být věnován těm rodům, které patřily k vládnoucí feudální třídě, zhruba těm, které do roku 1848 vlastnily patrimoniální pozemkový majetek (ale v muzeální státní struktuře habsburské monarchie a v hierarchii katolické církve požívaly nadprávi až do roku 1918). Svazek druhý a třetí bude už věnován rodům a rodinám „neurozeným“ — a Morava se může opravdu pochlubit jednotlivci, kteří daleko přerostli hranice své užší vlasti, a jejichž zakořenění stojí za prostudování.

Pochopitelně jde o práci průkopnickou, požívající nových pramenů, a především o práci, která se nemůže opírat o díla předchůdců. Ale stojí zato ukázat, jak vypadalo rodinné prostředí Komenského nebo Palackého. Sňatkové okruhy, do nichž byl přiveden mladý Jan Amos osvětlují leccos z jeho životní dráhy a uvádějí nás do málo známého světa neurozených úředníků, kteří vlastně prováděli hospodářskou politiku a byli pokrokovou silou, která později citelně scházela. Pro dějiny našeho dělnického hnutí, jeho sepětí s Vídní ba i s Amerikou, je právě Morava vědcovou studijní oblastí. Dějiny našeho vystěhovalectví jsou oblastí, v níž se daří dosud legendám. Těm se ostatně daří i v oblasti národního obrození na Moravě a ve Slezsku, protože nikdo opravdu dosud nezjistil z každoročně vydávaných příruček, jak se měnila struktura hospodářského života v období průmyslové revoluce a kdo jí vlastně uskutečňoval. Dosavadní práce o vzniku dělnické třídy aspoň v některých průmyslových oblastech ukazují, že jde o téma nesmírně zajímavé, jehož osvětlení bychom měli věnovat daleko více péče než dosud. Sovětský příklad by měl být i tady následován nejen slovy, ale i činy. Podaří-li se Hosákům podnět dovést ke cíli ubude zbytečných tahanic o rodiště toho či onoho slavného rodáka, a naše veřejnost si uvědomí, že v 16. století nebyli obyvatelé našich zemí vybaveni občanskými průkazy, ba že ani jejich příjmení nebyla ještě nijak stálá. Spolupráce s onomastikou a lingvistikou vůbec je dnes pro genealoga nezbytná, chce-li se vyrovnat s lečkami pochybné ortografie, místní výslovnosti, nedbalosti písařů a zlomyslností úředů, opisovačů, notářů a matrikářů.

Díky Paprockému má Morava v dějinách naší genealogie průkopnické postavení. Doufejme, že to bude plátit i po dvaceti letech, kdy budeme vzpomínat 400. výročí jeho slavného *Zrcadla slavného markrabství moravského*.

Václav Ryněš ZNAK VYŠEHRADSKÉ KAPITULY

Jak kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, tak i jednotlivé kanovnické residence tamtéž jsou na průčelí ozdobeny znakem kolegiální kapituly, t. j. v červeném poli vzhůru postavenými, zkrříženými dvěma zlatými klíči, zuby vzhůru. Někdy bývají klíče spolu spojeny ve formě osmičky. Nad znakem je umístěna mitra s berlou. Někdejší vyšehradský kapitulní děkan a známý církve vní historik J. T. Berghauer (před zrušením papežské exempce vyšehradské kapituly z moci pražského arcibiskupa, t. j. před rokem 1762) umísťoval na svých knižních exlibris nad znakem vyobrazení papežské tiary.

Znaky církevních institucí jsou v Čechách (pokud lze zjistit) doloženy od první čtvrti čtrnáctého století. Na titulním listu známého Pasionálu svatojiřské abatyše Kunhuty Přemyslovy (11. před 1321) je na klášterním erbu nad vyobrazením abatyše s berlou a paníselem umístěno vyobrazení sv. Jiří na koni, bojujícího s drakem. Méně srozumitelný je na pečetě pražského biskupského oficiála erb pražského biskupství, t. j. tři horizontálně položené pruhy (1319).

Nacházíme je také na náhrobní desce břevnovského opata Oldřicha (zemřel 1366) vedle štítku, zobrazujícího vodrovně položený pařez se třemi suký. Štítek s pruhy patrně v představách 14. století symbolizoval sv. Vojtěcha, pražského biskupa, zakladatele břevnovského kláštera. (2)

Mezi 110 erby českých vévodství, biskupství a šlechty na bavorském hradě Laufu u Norimberka, který po polovině 14. století v údobí krále a císaře Karla IV. patřil do české sféry do roku 1373 (tzv. Nové Čechy) je mimo jiné v kameni vytesán v císařském hradním sále erb vyšehradského probošta, který od 11. do 15. století býval českým královským kancléřem a jedním z knížat České koruny. (3)

Zkrřížené klíče vyšehradského erbu (4) představují nepochybně atribut nej-přednějšího apoštola a nebeského "klíč-níka", sv. Petra, jemuž byl hlavní chrám na Vyšehradě od sklonku 11. století jako vynatý z biskupské pravomoci a přímo podřízený římskému velechrámu téhož světce zasvěcen. (Starší než vyšehradský sv. Petr jsou bývalé tamní kostely, hradní kaple sv. Jana Ev. a kostel sv. Klimenta, naposled podřízený kouřimskému arcijáhnou). O sv. Petru víme,

ZNAK VYŠEHRADSKÉ KAPITULY
Fr. Hammerschmid (kresba)

že se svazkem klíču byl u nás vyobrazen např. na kostelním tympanonu na hradě Oldřichi kol poloviny 12. století.

Ve vyšehradském kapitulním archivu (tč. v Státním ústředním archivu v Praze, SÚA, KVš) zjistil vyšehradský probošt V. Ruffer nejstarší vyobrazení kapitulního erbu na deskách knihy, založené roku 1390 od Václava Králíka, někdejšího kapitulního děkana a důvěrníka krále Václava IV. Další vyobrazení tohoto erbu je na knížce: Registrum generale sanctae Ecl. Wisseh., založené r. 1482. (5)

Erb, vyobrazující svatopetrský atribut, napovídá, že vyšehradský kapitulní chrám byl původně zasvěcen jen prvému z apoštolů, sv. Petru. Původní titul byl (snad pod vlivem společné úcty obou předních apoštolů Petra a Pavla a jejich společného svátku 29. června) někdy na přelomu 12. a 13. století doplněn o sv. Pavla - podobně jako u jiných našich svatopetrských chrámů. Na kapitulní velké pečetě z této doby byly postavy obou předních apoštolů umístěny vedle sebe (sv. Petr sedí vpravo, sv. Pavel vlevo, každý ve svém výklenku mezi třemi věžemi). (6)

V druhé polovině 17. století se výjimečně ve vyšehradské "heraldice" vyskytl "meč", jímž byl sv. Pavel stat. Když byla totiž roku 1678 za děkana Jana Klimeše na Vyšehradě rozbourána stará věž a nahrazena novou, byl na báni této (dnes již neexistující) věže umístěn místo krouhu ve postříbrněný meč, přes nějž byly uprostřed křížem položeny dva pozlacené klíče.

Svatopavelským atributem doplněný "erb" se náhodně zachoval, avšak starý erb s dvěma klíči nevytlačil z užívání. Svědčí o tom průběh sporu o výzdobu nové radnice kapitulního městečka Vyšehradu. Toto se v 18. století počalo prohlašovat za "královské horní město" a na znamení toho na nové radniční věžce umístilo dvojhlavého orla říše římské, s dvěma klíči v pažích. Marně od vrchnosti, vyšehradské kapituly, dostalo příkaz, aby "orlíčka" jako státní erb odstranilo a na věžku dalo erb své vrchnosti, přes sebe přeložené klíče. Teprve r. 1778 došlo k uskutečnění příkazu a erb dvojhlavého orla (symbol římské říše, ne tedy lev českého státu) byl nahrazen kapitulními klíči. Přítomný kapitulní děkan Veselý narážkou na jméno tesaře Špačka, který tuto práci vykonal, to ironicky komentoval: "Špačíček vykousal orlíčka z věžky". (8)

Poznámky:

- 1 Antonín Matějček: Pasionál abatyše Kunhuta, Praha 1922, list I.
- 2 Václav Ryneš: K otázce vzniku pražského (arci)biskupského erbu. Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze, květen 1972, č. 17, s. 5 - týž: "Růže a vešlo", Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství, roč. II. 1970, str. 377 - 392.
- 3 W. Kraft - W. Schwemmer: Kaiser Karls Burg und Wappensaal zu Lauf, Norimberk 1950.
- 4 Břetislav Štorm: Znaková kniha stavu duchovního zemí Českých - Olomouc 1929. - Siebmachers Wappenbuch, I. Buch 5, Abt. II, Reihe, Klöster S. 30, Abb. II. - J. Braun: Tracht und Attribute i. d. d. Kunst, Stuttgart 1943, S. 594 - 601. - Dějepis výtvarného umění v Čechách I., str. 50, vyobr. 27
- 5 V. Ruffer - Praha 1861, s. 159.
- 6 V. Ryneš (vrš.): O zasvěcení vyšehradského chrámu, Kat. noviny, Praha roč. VIII/1966, č. 36
- 7 V. Ruffer: Historie vyšehradská str. 323.
- 8 V. Ruffer: Historie vyšehradská str. 406 - 408.

Iv. K. J. Štafl ČEŠTÍ USEDLÍCI V USA (Trochu poznámek)

Můj dotaz, jak a kde hledat "ztracené" členy rodu, t. j. po většině mladší syny a dcery, kteří se v 2. pol. 19. století houfně stěhovali do USA, dal podnět k článku paní Olgy K. Millerové ze Salt Lake City Utah, který mně a GHSP zaslala na jaře 1973. Autorku představil v našem časopise již J. Prusík (GHL č. 23 - 1973).

Její příspěvek jsem poněkud upravil a dodávám k němu ještě některé informace z osobní praxe.

Chci také upozornit, že mnozí usedlíci českého původu nemají o genealogii žádný zájem. To souvisí jak s jejich snahou o asimilaci, tak i se způsobem života, ve kterém je měřítkem sociální dolar a ne původ (poněkud jiné jsou však podmínky v Kanadě). A potom: "V amerických rodokmenech jsou "předkové" většinou lidé chudí a nízkého původu. Jestliže jejich potomci dosáhli v USA znamenitosti a vážnosti, pak se tak stalo jen díky jejich osobním hodnotám. Svobodní lidé v nezávislém, mocném státě, kteří pracují sami vědomě na své sudbě, nejsou nijak již spojeni se svými starými rody, svými předky, kteří po generace zůstávali a jen trpně vyčkávali na pár akrech dědičné pudy" (citace z L. G. Pine: Trace your Ancestors, London 1954).

Byl čeští přistěhovačci rozptýlili se po celých Státech, přec nejvíce se jich usadilo a zůstalo v tzv. "Středních státech" (jmenovitě Ohio, Indiana, Illinois, Iowa, Wisconsin). O těch nejstarších, kteří bojovaly v různých válkách Unie, mohou posloužit informacemi např. "The Society of Colonial Wars" nebo "The Society of Cincinnati".

"Střední státy" přijaly hlavně většinu přistěhovačců z Pelhřimovska, Podblanicka a Tábor-ska. Emigrace z této krajiny v letech 1850 - 1914 byla obrovská. Není tu věru rodiny, která by neměla někoho z příbuzenstva v "Americě". Vhodným výchozím bodem pro mnohého badatele mohou být např. "Dějiny desetiletého trvání Spolku čes. osadníků v Chicagu" (Ch. 1908), kde je seznam členů a data jejich příjezdů - počínaje od r. asi 1850.

Je pozoruhodné, jak mnoho příjmení jihočeských svobodníků a erbovníků zde nacházíme. To i takových, v Čechách již vymřelých. Vhodný pro počáteční pátrání je i "Památník starých českých osadníků v Chicagu" (Ch. 1899) nebo "Adresář" (čes.) obchodníků a spolků", který vycházel periodicky v Chicagu. Jinými díly jsou na př. T. Čapek "Památky českých emigrantů v Americě" (Omaga 1889) nebo J. Wagner "Čeští osadníci v Severní Americě" (Praha 1887).

Pokud se týká místních dějepisů českých osad a českého tisku v USA, (což jsou prameny nedocenitelné) podotýkám, že téměř kompletní soubor těchto tiskovin z minulého století ("bohémica americana") je uložen v knihovně Náprstkova muzea v Praze. Bohatou literaturu i materiál o životě českých menšin má i knihovna Čs. ústavu zahraničního v Praze.

S povšechnými dotazy možno se také obrátit na: "The Institute of American Genealogy", 440 S. Dearborn St., Chicago, Illinois.

Olga K. Millerová PO STOPÁCH ČESKÝCH VYSTĚHOVALCŮ DO SPOJENÝCH STÁTŮ

Nalézt předky českých usedlíků v USA je velmi nesnadné, možno dokonce říci, že český a vůbec evropský genealog, hledající vzdálené příbuzné v Americě, má naděje na úspěchy pramalé. - Situaci ilustrují některými následujícími body, jako doklady pro toto tvrzení; také však body, obsahujícími pozitivní možnosti, podle kterých by bylo možno nalézt některého "ztraceného" příbuzného.

1. Přistěhovalec může změnit své příjmení buď legálně, nebo začne prostě užívat jiného "poangličtěného". Mnozí naši krajané tak činili z různých důvodů. Zejména proto, že je časem unaví stále hláskovat (spellovat) svá příjmení a vysvětlovat výslovnost. Potom začnou buď používat přesného překladu příjmení do angličtiny, či potřebné adaptace jeho v této řeči.

2. Je mnoho starých usedlíků, kteří neradi mluví o své minulosti nebo o svých předcích ve staré vlasti. Někteří tam měli příliš těžký život, zakusili zlé zkušenosti, opustili různé sociální skupiny - nebo se i ztratili rádi v "americkém moři" před zákonem jejich staré vlasti.

3. Ve velké většině států Unie nebyla zavedeno povinné hlášení narození, smrtí a úmrtí; stalo se tak až v tomto století. Není žádný centrální úřad pro všechny státy; badatel musí alespon tedy znát stát, kde se jeho příbuzný usadil. Nejlepším dokumentem je úmrtí list (neboť obsahuje rubriku pro jméno a adresu osoby, která byla přítomna v čase skonu. V hlavním městě každého státu je úřad, Vital Statistics Department, kde za poplatek 2,00 \$ (v některých státech je to 3,00 \$) vystaví kopii příslušného úmrtího listu. Je ale nutno znát, kdy přibližně hledaná osoba zesnula.

4. Seznamy pasažerů na lodích nedávají žádné informace o místě, kde se cestující po vyloďení usadil. V těch je jen jméno, stáří a stát, odkud se vystěhoval. (U našich starých krajanů je to Austria.)

5. Sčítání lidu se koná v USA každých 10 let, počínaje rokem 1790. Od tohoto roku až do 1880 (r. 1890 shořely) je všechn materiál uložen v National Archives, Washington, D. C. Tento ústav doporučí badatele (research consultant), který za poplatek 5,00 \$ prohlédne příslušný pramen. Protože však se sčítání lidu vždy provádělo podle okresů jednotlivých států, je třeba znovu vě-

dět, kde byla hledaná osoba usazena. Výsledky sčítání po r. 1900 jsou uloženy v Bureau of Census, Pittsburg, Kansas. Pátrání zde se děje podobně jako ve Washingtonu.

6. Jestliže se pátrá po někom, kdo by dosud mohl být výdělečně činný, pak dobrým zdrojem informací je úřad sociálního pojištění (Social Security, Baltimore, Maryland). Ale i zde je pátrání těžké; je třeba napsat dopis, vložit do nezalepené obálky se jménem hledané osoby a požádat úřad, aby přiložený dopis byl zaslán adresátovi. Pokud si nezměnil jméno, je jeho poslední adresa na zvláštní kartě mezi miliony jiných.

7. Pokud jde o občanské doklady, znovu musí badatel vědět, v kterém státě se hledaná osoba usadila. Žádala-li o americké občanství, pak žádost byla podávána úřadujícími řediteli District Court-u, která mimo jiné obsahuje i zajímavou rubriku: "Kdo se za Vás zaručil, ke komu jedete?"

8. Jestliže vystěhovalce byl příslušníkem některé církve - a badatel ví, v kterém státě se usadil, potom vedoucí pracovníci této církve mohou být znamenitými pomocníky v pátrání po jeho životech a osudech.

9. Mnozí čeští vystěhovalci se usadili ve dřívě uvedených středoamerických státech, kde si ihned zažádali o právo usedlíků (homestead rights). O podaných žádostech jsou zápisy v kanceláři sekretáře příslušného státu.

10. V každém státě, ve velké většině okresů a měst, byly vydány historické publikace, popisující založení státu, okresů, měst, obsahující dále statistiky a také většinou krátké životopisy rodin prvních usedlíků. Tyto byly po většině psány některým příslušníkem rodiny, takže údaje o rodinných datech a místech původu jsou správné. Čím starší publikace, tím větší možnost, že informace budou pravdivé a úplné. Kopie všech těchto historických nástinů jsou uloženy v National Library, Washington, D. C.

11. Koněně není možno podceňovat ani inseráty v některých z mnoha českých novin v USA vydaných. Dobrou pomůckou pro přehled o českém tisku je velké dílo Winnifred Gregory: "Union List of Newspapers", kde je kompletní seznam všech novin.

Jaroslav Jíhlavec

OSAZOVÁNÍ Poddanských Usedlostí V 17. Století

Již v první polovině 17. století se stávalo, že lidé poddaní samovolně opouštěli své grunty, odcházeli na jiná panství, zbíhali z gruntů. Příkladem mohou být následující dva případy.

V r. 1607 ADAM JANKŮV ze vsi Hradčan na panství českodubském koupil chalupu ve vsi Borovicích na panství Klášter Hradiště nad Jizerou. Po zápisu o této koupi je v gruntovní knize k r. 1608 napsáno: "V pátek po Novém létě v soud ADAM NEVYHOŠTĚNÝ položil na právě dvě kopy, dáno z nich Matějovi, synu Jana krčmáře z Borovic". Při dalších splátkách je vždy důsledně psáno, že peníze skládá ADAM NEVYHOŠTĚNÝ. V r. 1623 Adam NEVYHOŠTĚNÝ doplatil svůj grunt, v r. 1644 Václav Masák ujal pustý grunt po Adamovi NEVYHOŠTĚNÉM a v r. 1656 zapsáno, že vejrunek, který složil tehdejší držitel toho gruntu, byl propuštěn Jiříkovi a Matějovi, bratřím NEVYHOŠTĚNÝM.

Z těchto zpráv vyplývá, že ADAM JANKŮV, který v r. 1607 koupil chalupu v Borovicích, nepředložil výhostní list své posavadní vrchnosti českodubské, nebyl od ní vyhoštěn, t. j. propuštěn z poddanosti. Byl tedy nevyhoštěn, a toto označení se v průběhu doby, užíváním v řeči mluvené i v zápisech, stalo jeho příjmením místo původního jména JANKŮV, byl tedy nazýván NEVYHOŠTĚNÝ. Toto jméno se pak již udrželo jako jméno rodové. (1)

Jiný případ známe z pražského okolí: V r. 1619 Jiřík Bartošův, držitel jednoho selského statku v Úněticích, vsi kapitoly svatovítské, zběhl a poddal se děkanovi vyšehradskému, oženil se ve Větrušicích, proto jeho grunt v Úněticích se měl šacovat (ocenit) a prodat (2).

Značný pohyb mezi lidem poddaným byl zejména v druhé polovině 17. století. V průběhu třicetileté války bylo v Čechách mnoho vsí zpuštěno, mnoho poddanských usedlostí opuštěno. Po skončení války se vrchnostem zpravidla jen pozvolna dařilo pusté grunty osazovat novými hospodáři, kteří často přicházeli odjinud. Bývali různého původu. Ukážeme tu řadu skutečných příkladů ze dvou starých českých krajů, slánského a boleslavského.

Obvyklé byly případy, že pusté grunty ujímal poddaní z jiné vsi téhož panství.

V r. 1664 ve vsi Kopanině (Přední) na panství tuhoměřickém, patřící jezuitské koleji u sv. Klimenta na Starém Městě pražském, zemřel sedlák Bartoloměj Cink a na jeho statek se dostal Martin Vrtil z nedalekých Čičovic, které také náležely jmenované koleji. Vrtil však dlouho na Kopanině nehospoďaril. Již v r. 1667 odešel pryč i s manželkou, s potahem, vozem a s polovicí vymláčeného obilí a proto propadlovše, co na tom gruntu měli, a "kdyby se dnes nebo zítra dostali, ještě dobrého potrestání a pokuty hodni jsou, poněvadž mnoho dluhů po sobě zanechali a tento statek velice v svršcích oblouplili" (3).

V téže vsi grunt někdy Frydrychovský ujal v r. 1676 Kryštof Albrecht, který se pak v r. 1683 dostal z té chalupy na druhou Kopaninu za Řeporou (t. j. na Zadní Kopaninu u Řeporyj), rovněž ves koleje klimentské (4).

V Kopanině (Přední) se v r. 1699 přiznil na chalupu k Mandalyně, vdově po Václavovi Vališovi, Jakub Novotný. Pro zajímavost tohoto případu překročíme tu poněkud období 17. století. Jakub Novotný se dostal v r. 1719 na nově zřízený statek do vsi Hole, jež také náležela dotčené koleji. Jako JAKUB NOVOTNÝ ujal a splácel chalupu na Kopanině; když však přišel do Hole, je zapsán jako JAKUB NOVÝ. Jde tedy o částečné pozměnění osobního jména (5).

Měl-li feudál více panství, stávalo se, že poddaní přecházeli z jednoho panství na jiné panství téže vrchnosti, často do míst dosti vzdálených.

Ves Hol, již zmíněná, byla po třicetileté válce pustá. Vrchnost v ní svým nákladem stavěla nové chalupy. Jednu z nich, někdy Jana Votruby, dostal v r. 1666 Jan Horák z Bernartic. Hospodařil tu do r. 1673, kdy se opět vrátil do Bernartic a "co tu vyplatil, to vrchnosti náležel neb on žádné obilí nezanechal a chalupu na díle zpustil". Jinou chalupu na Holi, kdysi Zajčkovu, ujal v r. 1668 Bartoš Lukeš ze Střely. - Obě dotčená dominia, Bernartice na Tábořsku a Střela na Strakonicku, náležela rovněž staroměstské koleji jezuitské (6).

V r. 1681 dostal se na jeden statek v Tuhoměřicích Adam Kratschmer. Z dalšího zápisu vyplývá, že přišel z Liběšic u Ústku, z panství téže koleje. Když Adam v r. 1686 umřel, zanechal po sobě 71 kop grošů dluhů a stavení tak zpustlé, že vrchnost na správení musila vynaložit 20 kop. Syn jeho Kryštof Kratschmer nemohl ty dluhy splácet, a tak se měly odepsat ze spravedlnosti, kterou Adam měl na Liběšicích (7).

V r. 1694 Lidmila, manželka Vojtěcha Škardy, držitele jedné chalupy v Kněživce, patřící k panství tuhoměřickému, měla spravedlivý nápad v Liběšicích po neb. Lidmile Weiskopové neb Sanderové, své matce (8). Zřejmě tedy pocházela z Liběšic.

Uvedené příklady naznačují jednu příčinu výskytu německých jmen v českém prostředí okolo Prahy: stěhovali se sem poddaní lidé téže vrchnosti, kteří přišli ze zmíněných oblastí Čech. V jiných případech usadili se ve vsi lidé, poddaní dosud jiné vrchnosti, od níž byli řádně propuštěni výhostným (zhostným) listem z poddanosti.

V Čičovicích vyhořel v r. 1676 statek a posavadní hospodář jej ne mohl udržet. Vrchnost postavila nové stavení a grunt pak ujal Matouš Svět jinak Hořejší, který od pana Kokořova z Újezda blíž Kladna se vyjednal a vrchnosti tuhoměřické dal do poddanosti (9).

Časté bývaly případy, že noví hospodáři, přišlí z panství jiné vrchnosti, nepředložili výhostní listy nebo aspon o tom není záznamu.

Ve vsi Neveklovicích na panství Klášter Hradiště nad Jizerou se v r. 1651 ke vdově po dřívějším držiteli přiznil Hendrych Fydler "ze Šestiměst od Lužic sem přišlý, v poddanosti jeho Exc. hraběti se uvedl a kdyby jaká vrchnost přes to všechno na něj se potahovati a to ukázati mohla, že kterékoli vrchnosti poddaným jest, tehdy slíbil a rukojmě za sebe postavil, vejhostem pořádným na panství klášterské se vyhostiti" (10).

"Léta 1656, dne 6. Junii, Jiřík Jihlavec, jsouce z markrabství Moravského, avšak připověděvše věrnost a poddanost vrchnosti panství zvířetického poslušně vykonávat, s povolením té vrchnosti panství zvířetického a podle prošacování konšelů rychty podhradské ujal grunt po neb. Václavovi Hyblovi ve vsi Bradci na náklad vrchnosti vystavený se vším k němu příslušejícím příslušenstvím" (11).

Na chalupu v Tuhoměřicích dostal se v r. 1667 Jan Punčochář z Moravy se svou manželkou, která někdy zahradníka v Tuhoměřicích měla, již však v r. 1669 zase z té chalupy odešel (12).

Ve vsi Holi, vpředu již uvedené, byla chalupa někdy Řezáčova v r. 1668 zanechána Řeho-

řovi Jarlíkovi od Klatov, který pak v r. 1673 se z ní dostal do Letek, také vsi kolejní (13).
- Skutečnost, že v Klatovech byla kolej jezuitská, naznačuje, jakým způsobem se ten člověk od Klatov dostal do pražského okolí na dominium jiné jezuitské koleje.

Leckdy ujímali grunty lidé svobodní, zpravidla to asi byli příslušníci měšťanských rodin. Někteří zustávali svobodnými, i když se usazovali na poddanských gruntech, obvykle však se svobodní lidé poddávali do poddanosti vrchnosti, na jejímž panství se na poddanských usedlostech usazovali.

Krčmu v Únětčích ujal v r. 1668 Martie Červ, o němž zapsáno: "Poněvadž on Martin Červ člověk svobodný jest, bude povinen všelijakou uctivost a poslušnost velebné kapitole prokázati a ve všem se náležitě a pokojně chovati" (14).

Na jedné chalupě na Kopanině (Přední) hospodařil Jakub Ritter a v r. 1665 umřel. V r. 1668 se přizemil k Maryáně, vdově po něm, Rafael Žďárský, člověk sám sobě svobodný, který se koleji dobrovolně poddal a malého sirotka Jana, vlastního syna své manželky Maryány, také za vlastního přijal (15).

V Kněžívce, v té části vsi, která náležela koleji klimentské, ujal v r. 1670 panskou krčmu Martin Svoboda, švec, se Zuzanou manželkou. A ježto se jako lidé svobodní poddali dobrovolně koleji, zanechala se jim ta krčma levněji. Dlouho tam však nepobyl, neboť "zle se choval a přeč se dostal". Již v r. 1671 byl na té krčmě Ondřej Vokáč, také švec. Po několika letech umřel a k Alžbětě, vdově po něm, se přizemil Jiřík Pokorný, švec z města Strakonice, člověk svobodný, který se poddal koleji (16).

Stávalo se ovšem také, že se někdo jen za svobodného člověka vydával. Tak v r. 1651 v Neveklovicích na panství kláštera Hradiště nad Jizerou ujal krčmu Jan Ruta, který přišel z vojny, měl náležitě propouštěcí listy a právil o sobě, že jest člověkem svobodným, žádné vrchnosti člověčenstvím nezavázaný. Přijal tedy hraběte z Valdštejna za pána a vrchnost dědičnou, slíhiv rukou dánilm hejtmanu panství hradištských k ruce hraběte poddanost a člověčenství, při čemž postavil za sebe rukojmí Václav Hubáčka, Jana Potměšila a Jana Krycmana. Později se si-
i rodilo, že Ruda byl poddaným ke statku Loukovci, avšak vrchnost loukovecká jej propustila hr. Valdštejnovi za poddaného (17).

Druhá polovice 17. století při značných přesunech obyvatelstva mezi různými kraj. n. Čech, Moravy a Lužice, jakož i při častých změnách hospodářů v poddanských usedlostech, je z jistě jednou z nejobtížnějších částí občanského rodopisu, vždyť leckdy také docházelo ke změně příjmení (dědičného jména rodiny). Přesto však, jak uvedené příklady ukazují, najdou se mnohdy údaje o puvedu nových osedlých a pomohou tak osvětlit některá nejasná místa v rodové posloupnosti. Pro rodopisné badatele zvláště cennou je pak skutečnost, že staré pozemkové knihy a ovšem i jiné soudobé archivní prameny často poskytují závažné zprávy, které umožňují načrtnout a lépe pochopit prostředí i poměry právní, hospodářské a sociální, v nichž jejich předkové žili. V tomto směru vážné rodopisné studium překračuje meze pouhých individuálně rodových zájmu a může v určitém rozsahu přispět k historii regionální, k historii jednotlivých míst či oblastí.

Poznámky a prameny.

Použité zkratky: AMP - Archiv m. Prahy, ANM - Archiv Národního muzea, AZČ - Archiv země České, Pk - pozemková kniha, SÚA - Stát. ústřed. archiv.

- 1 Býv. AZČ, Pk Mnich. Hradiště č. 3454, fol H - Hradčany jsou nyní v o. Liberec, Borovice, v o. Ml. Boleslav
- 2 AMP, Pk č. 2048, fol. 205 - Únětčice v o. Praha - západ, Větrušice - okr. Praha - východ.
- 3 AMP, Pk Smíchov č. 81, fol. 58 - Přední Kopanina i vsi dále uvedené: Zádni Kopanina, Hol, Tuchoměřice, Kněžívka, Číčovice, Letky jsou v o. Praha - západ.
- 4 Dto fol. 73
- 5 Dto fol. 62
- 6 SÚA, sbírka Pk býv. AZČ, Tuchoměřice I, fol. 42, 48
- 7 AMP, Pk Smíchov č. 81, fol. 27
- 8 Dto fol. 52
- 9 Dto fol. 81
- 10 Býv. AZČ, Pk Mnich. Hradiště č. 3442, fol. B 6 - Neveklovice v okr. Ml. Boleslav
- 11 Dto č. 3447, fol. 172 - Bradlec v o. Ml. Boleslav
- 12 AMP, Pk Smíchov č. 81, fol. 174
- 13 SÚA, sbírka Pk býv. AZČ, Tuchoměřice I, fol. 51

14 ANM, fond F, kn. č. 189, fol. 12

15 AMP, Pk Smíchov č. 81, fol. 71

16 Dto fol. 45 - 47

17 Býv. AZČ, Pk Mnich. Hradiště, č. 3442, fol. E 5, Loukovec o. Ml. Boleslav

Václav Elznic CÍRKEVNÍ TAXY (ŠTOLY) OBYVATELSTVA ZA MARIE TEREZIE

Příchod nového občana na svět, právě tak i zasnuby a odchod z tohoto slzavého údolí, byly vždy a všude významnou rodinnou událostí již od dob pohanských, spjatou s nejrůznějšími náboženskými úkony. Jen jedno měly však společné: nastavenou dlan šamana, rabína nebo kněze. Ani pantheista věřící, že veškerenstvo je Bůh a Bůh je všechno, že pouze nekonečný řád molekul v nekonečných obměnách mění svůj tvar a složení, neušel tomuto osudu, neboť tak to žádal společenský řád. Jen míra úplaty za úvod do života, na společnou cestu dvou jedinců, anebo na věčnou cestu do neznáma, byla různá. Ale ani to se vždy nedálo bez komplikací a dohoda, a známe nejen jeden případ z dob minulých, kdy pro nezaplacení odepřel duchovní doprovod na poslední cestě. Ne všude žili duchovní typu Zapadlých vlastenců.

Teprve vydáním patentu z 30. května 1750 zavedla v našich zemích Marie Terezie regulativ i když ne zcela, přece jen aspoň částečně sociálně únosný pro chudý venkovský lid. Není proto bez zajímavosti, kolik platili naši předkové církevní taxy neboli štoly za služby, které jim církve poskytovala. Uvedený patent začíná takto (úplná titulatura císařovny je uváděna jen jako historická zajímavost s ponecháním původního znění):

"MY MARIA TERESIA z Boží milosti císařovna Římská v Germanii, též Uherská, Česká, Dalmatská a Slovanská královna, arcykněžna Rakouská, kněžna Burgunská, Brabantská, Medyolánská, Štyrská, Korytánská, Kránská, Mantuánská, Parmenská a Piacetynská, Limburgská, Lucenburská, Gelderská, Wurttenburská, v Vrchním a Dolním Slezsku, též Švábská a Sedmíhradská, markraběnka Svaté Říše Římské, Burgavská, Moravská a v Horní a Dolní Lužici, knížo-hraběnka Namurská, paní na Windyšmargku, Portenavě, Talinská, Mechelská, kněžna Lotrynská, Barská, též velká kněžna Toskánská...."

milostivě dává patentem ze dne 30. května 1750 jednomu každému obyvateli dědičného království českého z stavu duchovního a světského, jakéhoby oni důstojenství (ouřadu) nebo povolání byli: poněvadž v městech královských Pražských a ve většině měst království českého posad žádná štolová taxa nebula stanovena a tak mezi duchovenstvem a světským stavem vznikají rozličná nedorozumění a hádky, nařizuje dále uvedené taxy, a to k ochraně obyvatel, "aby oni s takovýchmi taxami štoly dle vlastní libosti (od duchovních, pozn.) přetahováni nebyli".

Pozoruhodnou novotou bylo odstupňování církevních poplatků (štol) od ohlášek, oddavek, křtů, od ovodu šestinedělky anebo pokropení nevěsty, od pohřbu, a to jak farářů, tak školnímu mistru nebo kantorovi, ale i poplatků zpěvákům, muzikantům, t. j. regentovi chori, varhaníkovi, instrumentalistům, calcantovi, druhým vokalistům, basistovi a tenoristovi, zvláště farářovi za zpívanou mši (requiem), za kázání nad mrtvým, zvoníkovi za zvonění podle stupně zvonění, za příkrovy a smuteční pláště, od potažení oltáře černým sukmem, fakulantům (nosičům pochodní, pozn.), nosičům rakve, konečně i za práci hrobníka.

Neméně zajímavé je stanovení sazby za zápis oddavek a křtin pro zakřtěnana nebo zvoníkovi, neboť farářův povinnost zápisu nebula určena. Kde bylo toto ustanovení zásadně dodržováno, poznáme většinou podle žalostného stavu matričních zápisů té doby po stránce pravopisné i krasopisné. Nalezneme však i zápisy faráře, který poznamenává, že zápis ozřalý zvoník započměl.

Třídní rozdělení obyvatelstva pro účely štolových tax bylo provedeno nejen podle stavu, ale i zámožnosti takto:

Stav vyšší

1. třída: osoby kněžecí bez rozdílu, též hraběcí, panské a rytířské, které jsou císař. král. tajnými rady a nejvyššími úředníky zemskými
2. třída: zámožnější osoby panské a rytířské, ať jsou v císařských službách či nikoliv
3. třída: panské a rytířské osoby menší zámožnosti, nebo jsou živi ze služeb nebo požívajících platů

Stav městský:

1. třída: císař, král, radové a sekretáři, též nobilitované osoby vladvecké, taktéž císař. rychtářové, prymasové, a všichni další usedlé či neusedlé honorationas, panští vrchní oficiři, velkířové (korouhevnicki, pozn.), negotianti (velkoobchodníci a finančníci, pozn.) kupcové a de notorio (známi, uznávaní), zámožnější měšťané
2. třída: nižší král. důstojníci, radní osoby, též jiné osoby při měst. úřadech jsoucí, panští domovní a hospodářští oficírové, městští kramářové i jinak zámožnější měšťané a obyvatelé
3. třída: usedlí i neusedlí městští služebníci, totiž písařové právní, servi curiae a těm podobní, rovněž kumštýřové, řemeslničtí mistrové, mlynáři a sládkové (ať bydlí v městě nebo na vesnici), jakož i méně zámožný městský lid neb obyvatelé.
4. třída: panští livrejovani služebníci neb lokajové, neb jiní těm podobní sloužící a řemeslničtí tovaryšové
5. třída: učedníci kumštýřů a řemeslníků, též nádeníci a pomahači.

Selský lid, vesničtí obyvatelé

1. třída: celí sedláci, polní mistři a šafářové
2. třída: ti tak zvaní polo-sedláci
3. třída: čtvrt-sedláci, polních mistrů pacholci neb hammel-knechti
4. třída: chalupníci
5. třída: podruzi, čeládka a nádeníci.

Toto třídní a sociální rozdělení obyvatelstva v Čechách roku 1750 se pakjevilo ve výši stolových tax, počítáno na zlaté, přičemž 1 zlatý = 60 krejcarů.

Ohlášky	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída
Stav vyšší	1 zl. 30 kr.	1 zl.	45 kr.		
stav měšťan.	— 45 kr.	— 30 kr.	15 kr.	8 kr.	4 kr.
stav selský	— 24 kr.	— 18 kr.	12 kr.	6 kr.	3 kr.
<u>Oddavky</u>	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída
Stav vyšší	6 zl.	4 zl. —	3 zl. —	—	—
stav měšťan.	2 zl.	1 zl. 30 kr.	— 45 kr.	30 kr.	18 kr.
stav selský	1 zl.	— 45 kr.	— 30 kr.	18 kr.	12 kr.
<u>Křtiny</u>	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída
Stav vyšší	4 zl. —	3 zl. —	2 zl. —	—	—
stav měšťan.	1 zl. —	— 45 kr.	— 30 kr.	18 kr.	12 kr.
stav selský	— 30 kr.	— 24 kr.	— 18 kr.	12 kr.	6 kr.
<u>Ouvod nebo okrop. nevěsty</u>	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída
Stav vyšší	1 zl. 30 kr.	1 zl. —	45 kr.	—	—
stav měšťan.	— 30 kr.	— 20 kr.	10 kr.	6 kr.	3 kr.
stav selský	— 20 kr.	— 10 kr.	8 kr.	5 kr.	3 kr.
<u>Pohřeb - knězi</u>	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída
Stav vyšší	{ 4 zl. —	{ 3 zl. —	{ 1 zl. 30 kr.	{ —	{ —
	{ 10 zl. —	{ 8 zl. —	{ 4 zl. —	{ —	{ —
stav měšťan.	{ 1 zl. —	{ — 45 kr.	{ — 24 kr.	{ 12 kr.	{ 6 kr.
	{ 4 zl. —	{ 2 zl. —	{ 1 zl. —	{ 20 kr.	{ 8 kr.
stav selský	{ — 30 kr.	{ — 20 kr.	{ — 10 kr.	{ 8 kr.	{ 4 kr.
	{ 1 zl. —	{ — 30 kr.	{ — 18 kr.	{ 12 kr.	{ 6 kr.
<u>Pohřeb - kantorovi</u>	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída
Stav vyšší	{ 1 zl. 20 kr.	{ 1 zl. —	{ — 30 kr.	{ —	{ —
	{ 3 zl. 20 kr.	{ 2 zl. 40 kr.	{ 1 zl. 20 kr.	{ —	{ —
stav měšťan.	{ — 20 kr.	{ — 15 kr.	{ — 8 kr.	{ 4 kr.	{ 2 kr.
	{ 1 zl. 20 kr.	{ — 40 kr.	{ — 20 kr.	{ 7 kr.	{ 3 kr.
stav selský	{ — 10 kr.	{ — 7 kr.	{ — 4 kr.	{ 2 kr.	{ 1 kr.
	{ — 20 kr.	{ — 10 kr.	{ — 6 kr.	{ 4 kr.	{ 2 kr.

List křestní
odd. nebo úmrt.

	1. třída	2. třída	3. třída	4. třída	5. třída
Stav vyšší	2 zl. —	1 zl. 30 kr.	45 kr.	—	—
stav měšťan.	— 46 kr.	— 30 kr.	18 kr.	10 kr.	5 kr.
stav selský	— 24 kr.	— 18 kr.	12 kr.	8 kr.	4 kr.

Poznámka: Od pohřbu se knězi i kantorovi platila od nedospělé osoby do věku 9 let částka horní, od osoby dospělé částka dolní. Měnové relace zlatých a krejcaru popsál V. Gentner v čís. 6 Glll.

Za zápis do matriky oddaných náleželo zakristianovi nebo zvoníkovi 24 krejcaru od stavu vyššího, 15 kr. od měšťanů (ve 4. a 5. třídě jen 6 kr.), 10 kr. od sedláků (ve 4. a 5. tř. je n 5 kr.). Podobně od zápisu do matrik křtěných obdrželi od stavu vyššího 24 kr., od měšťanů 8 kr., resp. jen 3 kr., a od sedláků 6 kr. resp. jen 3 kr. Požadování jiných sazeb bylo zakázáno. Kdyby zemřelý byl pochován v jiné farní osadě, musela být sazba zaplacená i místnímu faráři. Za každého dalšího průvodce duchovního(kaplana) se platilo 30 kr., ministranti dostali po 15 kr., vyžádaný světský ministrant nebo nosič kříže dostával 3 kr.

Zpěvákům náleželo při pohřbu dohromady 1 zlatý od vyš. stavu, 36 kr. od měšťanů (resp. jen 12 kr. od chudších), a podobně od sedláků 12 kr. anebo od chudších 5 kr. Užívání trub a bubnů bylo povoleno jen stavu vyššímu a trubači náleželo 20 kr., bubeníkovi 10 kr. Regenschori obdrželi za muzikální nebo figurální Salve Requiem 2 zlaté, z nichž musil zaplatit všechny účinkující. Za zpívanou mši dostal 1 zl., varhaník rovněž 1 zl., ostatním instrumentalistům náleželo po 30 kr.; naproti tomu vokalisté s calcantem dostávali jen 15 kr., a pouze basista a tenorista měli 30 kr.

Za zpívanou mši dostal farář 1 zl., každému levitovi (přísluhujícímu knězi) náleželo 24 kr., ministranti z duchovenstva obdrželi po 12 kr., svěští je n po 3 kr. Choralisté na kuru společně 2 zl. Za kázání nad mrtvým (bylo-li žádáno) dostal kněz 4 zl., 3 zl. nebo 2 zl. podle stavu nebo žitíka.

Se zvoněním byly v městech i na venkově vždy velké dohady, a proto patent Marie Terezie stanovil pro města a městečka jednotné sazby za první zvonění (tzv. celé zvonění na všechny zvony) za každou hodinu 3 zl. 20 kr. za druhé zvonění po 1 zl. 10 kr. za třetí zvonění (nejmenší a poslední umíráčkem) jen 35 kr.

Na vesnicích se však platilo za první (celé) zvonění 45 kr. za každou celou hodinu, za druhé a poslední jen po 24 kr., přičemž bylo každému dáno na vůli, jakým zvoněním má být pohřeb provázen. Dokonce mohlo být požadováno zvonění i kratší, t. j. půlhodinové za polovici sazby, nebo čtvrt hodinové za čtvrtinu vysazené taxy. Zvláštní odměnu dostávali i tzv. zváči na pohřeb (namíste dnešních smuteč. oznámení) a to 1 zl. od osob vyššího stavu, 30 kr. od ostatních. Nosiči rakve k hrobu v první řadě dostávali 18 kr., druzí po 10 kr. Zvláštní poplatky byly stanoveny za instalaci smutečních příkrovů aksamitových nebo soukenných a za pújčování smutečních pláštů.

Nově byly určeny i sazby za pohřební místo pro osoby dospělé:

1. v městech a městečkách za kryptu ve farním kostele 3 zl., ve filiálním kostele polovice, t. j. 1 zl. 30 kr.
2. za místo na hřbitově od majetnějších osob 1 zl., od chudších 30 kr.
3. ve všech případech (v městě i na vesnici) se za pohřební místo pro děti do 9 let platila polovice sazby určené pro dospělé.
4. uložení rakví v rodinných hrobkách bylo od poplatku osvobozeno.

Na konec byla taxována i práce hrobníková: za vykopání hrobu na hřbitově obdržel hrobník v zimě od zámožné osoby 1 zl. 30 kr., od méně zámožné 1 zlatý, od zámožnějšího sedláka 1 zl. od méně zámožného a vesnické chudiny 45 kr. V letním case však dostával v prvním případě 1 zl. 35 kr. resp. 35 kr., v druhém případě 35 kr. resp. 18 kr., z čehož si hrobník musel platit své pomocníky. Za vykopání hrobu dětského se platily polovice příslušných sazeb za dospělé. V každém případě musel být hrob hluboký nejméně 3 lokte, t. j. 177 cm, což byla délka českého sáhu. Za zdvižení náhrob. kamene a uložení těla se platilo zvlášť.

Z uvedených tax je patrné, že každé úmrtí v rodině za uenalo nejen událost truchlivou, ale i značné vydání za církevní poplatky. Avšak před vydáním tereziánského patentu byl zejména selský lid zatěžován obřady několika osobními. Útěchou těch nejobozejších mohlo být jedno

ze závěrečných ustanovení patentu:

"A jakož toho sice křesťanská láska vyhledává, by chudý lid přetahován nebyl, anobřž jemu ve všem z milosrdenství a lásky na ruku se šlo, tak tedy nejen farářové, anobřž i ostatní kosterlní ouředníkové a k kostelu patřící sloužící aneb k praveným službám potřebující pomocníci se všemožně přičinují, nuzným a obzvlášť těm a takovým osobám, jenž se žebrotou živíjí (byjí bez z stavu vyššího neb nižšího byly), ty pod těmi nahoře posazenými rubrikami potřebné funkci je z časného ouplatku (naproti k očekávání mající odměně věčné) vykonávati a ty k takovým funkcím potřebné requisita gratis popřítu." Toto je nesporné zajímavé poučení světské moci duchovnímu stavu té doby.

DROBNÉ ZPRÁVY

Ve druhé polovině roku 1973 sešel se správní výbor GHSP k projednání a rozhodnutí řídicích směrnic i běžných úkolů a záležitostí ve dnech 1. října, 5. listopadu a 3. prosince.

Pravidelné pondělníčky v klubovně pražského ústředí měly v měsíci říjnu 1973 vždy dvě části. První částí byla exkurse do Ústředního archivu geodesie a kartografie v Praze na Malé straně v Dražickém náměstí dne 8. října a s opakováním dne 22. října pro další zájemce. V tomto Archivu jeho pracovnice Ing. Machanová seznámila členy GHSP s jeho fondy, které jsou členěny do sedmi oddělení: 1) Fond map, 2) Fond geodetických základů, 3) Písemný fond stabilního katastru, 4) Celostátní evidence pudního fondu, 5) Ústřední evidence změn hranic katastrálních území, 6) Fond geografických map a atlasů z celého světa, 7) Oborové informační středisko pro celý obor geodesie a kartografie. Ing. Machanová seznámila účastníky exkurse s ukázkami archiválií ze všech těchto oddělení a prohlídku těchto ukázek spojila s odborným výkladem. Z fondu map byly ukázány Klaudiánova mapa Čech z r. 1518, otištěná v Münsterově Kosmografii z r. 1545⁹⁾ mapa krušnohorského učitele Jana Crigingera z r. 1568, mapa Pavla Aretina z Ehrenfeldu z r. 1619, mapa celníka Jana Sticha z r. 1676, který zakreslil především české pohraničí s jeho stezkami, lesy, horami a vodami, zatím co vnitrozemí ponechal téměř bez kreseb, Vogtova mapa za r. 1712 a konečně výsledky Müllerova zeměměřičského mapování Čech z let 1712 - 1720. Pro Moravu byly předloženy Fabriciova mapa z r. 1568 a mapa Komenského z r. 1623, zatím co Slovensko mělo své zástupce v Helwigově mapě z r. 1561, Lazarově mapě Uher z r. 1528 a Mikoviniho mapě části Slovenska z poloviny 18. stol. Ing. Machanová vrátila se pak k Müllerovu mapování Čech, na něž navázalo později trojí vojenské mapování, první z let 1764 - 1790, druhé z let 1838 - 1853 a třetí z let 1877 - 1880. Vedle těchto map zaslouží pozornost různá vydání mapy Čech a jejich krajů od Karla Kořistky za první poloviny 19. stol. K fondu geodetických základů předvedla Ing. Machanová ukázky základních trigonometrických sítí a fundamentálních listů z r. 1837. Také z fondu stabilního katastru byly předloženy potřebné ukázky, a tak tomu bylo i u ostatních oddělení. Po návštěvě Ústředního archivu geodesie a kartografie konala se pravidelná zhodnocení zájezdů do Obřřstí a do jižních Čech, kdežto dne 22. října konala se přednáška red. Jaromíra Prusíka, jak se propracovával ke zjištění kořenu svého rodu a jeho rozrodu v Čechách i cizině a jakých metod při tom užíval.

Na podobné téma přednášel na pondělníčku dne 12. listopadu Dr. Viktor Palivec, kdežto na pondělníčku dne 26. listopadu konala se přednáška Dr. Evy Rozsivalové o epidemích v Čechách. Po krátkém úvodu o vývoji lékařství v Čechách uvedla přednášející hlavní choroby, které se v Čechách epidemicky vyskytovaly, a jmenovala také léta, v nichž nabýly tyto nemoci zhubného rozšíření. Aby pak i rodopisec měl možnost poznat, která epidemická nemoc je v úmrtní matrice nebo jiném pramenu zaznamenávána, k tomu účelu uvedla Dr. Rozsivalová dřívější české a německé názvy chorob a jejich pravděpodobný ekvivalent podle moderní diagnostiky.

VJS.

V podzimním období 1973 sešel se výbor brněnské pobočky GHS v Brně celkem dvakrát, 22. 8. a 11. 12. Schůzka 18. 9. byla informativní před zahájením vlastní členské schůze.

Na jednání dne 22. 8. byli přítomni jen tři členové výboru, a to prof. Fr. Klein, Dr. J. Plichta a Dr. J. Skutil, CSc. Ostatní byli omluveni; dr. Špaček nemocí a St. Kerschner svou nepřítomností v Brně. Výbor projednal podzimní náplň pracovních schůzek a zájezd do jižních Čech, který se uskuteční spolu s pražským ústředím. Vzhledem k tomu, že řada přihlášených na zájezd odřřekla svoji účast nebo nezaplátila požadovanou zálohu, navrhl prof. Klein, aby byli získáni náhradníci z řad studentů. S tímto návrhem výbor souhlasil.

⁹⁾ COSMOGRAPHIA - Beschreibung aller Lender durch Sebastianum Münsterum etc. Gedrucht zu Basel durch Henrichum Petri Anno MDXLV. Pozn. red.

Na členskou schůzi dne 18. 9. 1973, konané opět na Vysokém učení technickém oznámil prof. Klein změnu ve výběru brněnské pobočky a přečetl dopisy správního výboru v Praze odboru pro vnitřní věci rady MěNV v Brně, dr. J. Plichtovi a dr. J. Skutilovi, jenž byl pověřen až do výroční valné hromady řízením brněnské pobočky.

Odborným programem zářijové schůzky byla přednáška dra J. Plichty o řádu Zlatého rouna. Po přednášce následovala diskuse, do níž se zapojilo 5 přítomných. Závěrem zářijové schůzky bylo hodnocení zájezdu do jižních Čech.

Dne 16. 10. 1973 konala se druhá podzimní schůze brněnské pobočky, na níž byla na pořadu přednáška dr. J. Skutila, CSc. o staromoravských rodech, která byla pokračováním první části. Obě části těchto úvah byly již přečištěny v Listech GHSP, a to v č. 22 a 24.

V diskusi po přednášce byl vznesen dotaz, jak pokračují práce na Moravském genealogickém slovníku. Dr. Skutil řekl, že byla vytvořena redakční rada, jejímž předsedou je Dr. M. Zemek, CSc., ředitel okr. archivu v Mikušově, vědeckým poradcem prof. Dr. J. Polišenský, DrSc. a v níž J. Skutil zastává funkci tajemníka. Prolog k Moravskému genealogickému slovníku třeba spatřovat ve stati prof. Dr. J. Polišenského, která byla otištěna v 9. svazku sborníku Jižní Morava, a s níž budou seznámeni též členové GHSP. V dalších svazcích Jižní Moravy bude pak otiskován slovník, z jehož hesel je již řada zpracována. Dále J. Skutil informoval o postupu prací na katalogu moravských zemskodeskových feudálů, který bude podkladem pro 1. díl slovníku.

Dr. Plichta upozornil na několik novinek z heraldické literatury a doporučil další práci na zpracování zjištěných heraldických materiálu při návštěvě v Letovicích.

Na členskou schůzku dne 20. 11. 1973 promluvil prof. Klein o rodovém původu našich kulturních osobností. V úvodě vyšel kromě ze svých vlastních pozorování z prací prof. Weyera a všiml si genetických zřetelů u literátů a umělců na rozdíl od vědeckých pracovníků. Zjistil, že významné osobnosti v našich zemích jsou větší měrou umělci než vědci a že jejich větší počet pochází z prostředí městského a nikoli plně venkovského. Všiml si rovněž věku rodičů při narození významné osobnosti a zjistil, že ve většině případů jde o staršího otce nebo vůbec o starší rodiče. Tyto svoje poznatky pak konkrétně dovedl na příkladech J. Š. Baar, Ot. Březina, Sv. Čech tu si všiml podrobněji i rodových vazeb s rodinou Čermákovou, Fr. Vymazal, Vincenc Brandl aj. Vzhledem k tomu, že přednáška byla dvouhodinová, bylo nutno diskutii k ní přeložit až na prosincovou schůzku.

Návštěvnost na členských schůzkách brněnské pobočky je zhruba 35 členů. Třeba upozornit, že členové často přivádějí i svoje přátele z řad nečlenů, čímž se propaguje činnost v širší veřejnosti.

Výbor brněnské pobočky GHSP zorganizoval dne 13. 10. dschůzku 5 autorů hesel Mor. genealog. slovníku s drem Sedlákem, předsedou GHSP ve Žďáře n. Sáz. v okr. archivu. Podstatou schůzky byla diskuse o problémech blazonování erbu v minulosti a přítomnosti.

Jan Skutil

LITERATURA

MENCLOVÁ, Dobroslava: *České hrady*. Díl první - druhý. - Praha, Odeon 1972. "A Florencie slyší údery dláta Michelangelova, jeho údery do mrtvého bloku. Jestliže pak ohrada na výši šesti metrů, nikdo neví, co tvoří Michelangelo, ..." Na tato slova z románu Karla Schulze, Kámen a bolest jsem si vzpomněl, když po letech napjatého očekávání nyní vyšlo životní dílo autorčino. Dílo ohromující rozsahem a oslepující počtem ilustrací. Na pul druhého tisíce dokonale tištěných obrazů hradu, architektonických článků a erbovních plastik, mincí, pečeti, reprodukcí z iluminovaných rukopisů a mnohých dalších je provedena pudorosa a ideální rekonstrukce, rýsovaných s virtuosní jistotou a řemeslnou dokonalostí. Avšak za touto veškerou bombastickou nádhrou výpravy knihy krčí se silný pochyb. Postihuje tato kniha vývoj českých hradů v plně jeho šíři? Autorka sama přiznává, že jsou historické kapitoly psány laikem a nemají potřebnou hloubku a šíři rozhledu. Autorce jako skolené architektce jde vlastně o to, postihnout vývoj českých hradů s hlediska umění prostorové skladby a harmonie proporci, avšak takový úkol stejně nelze splnit, jestliže se nevychází ze společenského funkčního podstaty hradů a jejich materiálně hospodářských základů. Architektonický tvar hradu je jen uměleckou nadstavbou, která promodelovává dílčí složky jednorázové účelnosti ve výtvorný celek, avšak zároveň působí zpětně svými požadavky na prostorovou zástavu na daném místě při plném ohledu na neměnné požadavky, jimiž byly např. fortifikační zásady nebo

rozdělení hradu na část hospodářskou a část panskou. Sledovat tuto uměleckou nadstavbu v plném jejím dynamickém vývoji bylo zřejmě autorčinným hlavním zájmem v této její knize, tím se jí však popis vývoje českých hradů velmi podstatně omezil jen na ty hrady, u nichž je ještě něco "vidět". Čtením půdorysů zaniklých hradů se autorka nezabývá a zřejmě asi z tohoto důvodu vynechala ve své knize řadu hradů, které i jen svými stopami by mohly leccáms přispět k celkovému obrazu vývoje českých hradů, mezi nimi zvláště skalní hrady a důležitou skupinu severočeských hradů na pískovcových skalách od Hrubé Skály a Valdštejna na Turnovsku až po Sloup na Českolipsku. Když však autorka věnuje podrobný zájem především hradům zachovaným nebo s podstatnými zbytky, tu je překvapující, že jí u těchto hradů unikají různé detaily, a to i u hradu, kterým už dříve věnovala svou pozornost v dílčích monografiích. Tak např. u Litic nad Orlicí (II, 280) chybí jí v půdorysu nádvoří budova, která je ještě vidět na W. Bergerově rytině, a dále věž - studnice ve vnějším systému opevnění na Hřevínku, autorce rovněž neznámém. U Rychmburku (I, 359) nebyly zhodnoceny starší rané gotické prvky v severním křídle, a celé toto křídlo je hodnoceno jako dílo první poloviny 16. stol. Jméno tohoto hradu autorka také mylně překládá jako Bohatý hrad. Správný překlad je Královský hrad a tento překlad zdůvodňuje vznik hradu spíše na konci XIII. stol. jako náhradu za starší zeměpanské hradiště na Hlumpkách u Skutče. U Blatné (II, 276) autorka už neopakuje svůj omyl v monografii Státní památkové péče o tomto hradu, že patří erby nad branou vstupní věže Zdenku z Rožmitálu a jeho manželce Elišce z Kravař, avšak vyhýbá se přímé odpovědi na otázku, zda mohou být stavebníky této věže manželé Zdeněk Lev z Rožmitálu a jeho manželka Bezdružická z Kolovrat, jimž nejspíše tyto erby patří. Celkově zhodnoceno, je jistě dílo Dobrosilavy Menclové výsledkem mravenčí píle a podrobného, takřka průkopnického studia, protože starší dílo Aug. Sedláčka není dílem umělecko historickým a jen málo hradů má své vlastní umělecko historické monografie. Je však možné, že by autorka docílila ještě větších výsledků, kdyby použila jiného pojetí celkové skladby knihy. K větší přehlednosti a plynulosti výkladu sotva přispívají pracně rozbor hradů, kdy začasté autorka musí vyloupnout ze změní přestaveb původní jádro, a to vede k zamyšlení, zda by nebylo vhodné tuto stavebně historickou část postavit zvlášť a v abecedním uspořádání podle jmen hradů. Snad by se tím docílilo, že by pak autorka mohla při výkladu vývoje uvádět jen příslušný detail, a to při výkladu nejen vývoje dynamiky prostorové skladby, nýbrž také vývoje dílčích částí, např. obranného systému, obydlí pána a třebas a hradní kuchyně. Neboť hrad nebyl mrtvou, určitým způsobem sestavenou figurou, ale živým organismem s pulsujičím životem. A kdo z nás dnes např. ví, jak vypadal na hradě samotizný mlýn? Nebo že na hradě nemusely být komíny, jako např. u Švihova?

VJS.

Průkopníci z Horácka je název publikací k regionálnímu dějinám lékařství na Českomoravské vysočině. Svazky jsou vydávány OÚ Zdravotnické osvěty ve Žďáře n. S. s spoluprací okresních muzeí a jsou určeny nejen zdravotníkům, ale všem kulturním pracovníkům na Horácku. Pro rodopisce jednotlivá čísla přinášejí řadu zajímavých jmen a dat, jinak často těžko dostupných. Z těchto medailónků osobnosti převážně renesanční doby, z nichž mnozí byli erbovníky, alespoň několik příjmení: Acontius, Aperaue, Borbonius, Ebendorfer, Emerich, Fabricius, Fabuš, Fleischer, Fritz, Haustein, Heldt, Horst, Hrdlička, Huber, Kamenický, Kasal, Klavín, Kornax, Krösel, Mollerian, Mylius, Německý, Partlic, Pauspertl, Pick, Plachetský, Poeonius, Pomarius, Rucard, Schmillauer, Skřivan, Veselý, Weisemann, Zobel.

VP

Poznamenali jsme si z prací na vídeňské univerzitě podle Oesterreichische Bibliographie 1973, č. 13, pol. 198, 201; č. 14, pol. 246.

KLINGENSTEIN, Grete: Habsburgischer Adel im Zeitalter des Absolutismus. Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Kaunitz. (Mit genealog. Tab.) - (Wien, phil. Hab.) - Schr. 1972, 496 listů, strojopis.

SVATOŠ, Brigitte: Fürst Franz von Thun und Hohenstein und die Situation in Böhmen zu Beginn des Ersten Weltkrieges. Unter besonderer Berücksichtigung der Nationalitätenfrage. - Wien, (phil. Diss.) 1972, IX, 292 listů, strojopis.

DIBETTO, Senta: Beda Dudik. Sein Leben - sein Werk. - Wien, (phil. Diss.) 1970, V, 173 listů, strojopis.

PÁ TRÁ SE PO

Hledám dřívější výskyt jmen z Berounska: GRUBNER a CHVOJKA z Hostomic pod Brdy, dále HAVLÍK ze Žebráku (Havlíková Alžběta provd. Hněvkovská). O zprávy žádá Ing. Zdeněk Fischer, 118 00 Praha 1, Karmelitská 30.

GH - LISTY

Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze

Vycházejí ve volných lhotách pro interní potřebu členů společnosti

Řídí odpovědný redaktor Dr Vlad. J. Sedlák, Praha 5, Ostrovského 29 s redakční radou: Dr Ing. V. Elznic, Ing. V. Genttner, Ing. J. Musil, Dr V. Palivec, J. Prusík